

Historie poutnictví Polsko

Magdalena Ficoń
Oddělení historie
Papežská univerzita Jana Pavla II., Krakov

(Text je přeložen strojovým překladem z polského jazyka)

Historické pozadí

Počátky poutního hnutí v Polsku jsou spojeny s mučednickou smrtí svatého Vojtěch v roce 977 a poutí k jeho hrobu v Gniezně, kterou vykonal císař Ota III. v roce 1000. Na konci března 997 dorazil svatý Vojtěch jako misijní biskup spolu se svými společníky Radzimem- Gaudenty a Boguszem-Benedyktem do Gdaňsku, ležícího na okraji státu Boleslav Chrabry. Po několikadenní zastávce kvůli misijní činnosti se vydal do Pruska, kde 23. dubna 997 zemřel mučednickou smrtí. Polský vládce Boleslav Chrabrý vykoupil biskupovo tělo od pohanů a přivezl je do Gniezna. Velmi brzy se objevily zprávy o milostech a zázracích získaných na Vojtěchovu přímluvu, takže biskup byl v roce 999 kanonizován¹. K rozšíření kultu svatého Vojtěcha v tehdejší křesťanské Evropě přispěla již zmíněná pouť Oty III. v březnu roku 1000.

Wincenty Kadłubek, polský kronikář, nazval svatého Vojtěcha "nejsvětějším patronem Poláků"². Hrob umučeného biskupa se stal místem setkávání Polska s křesťanskou Evropou a také místem integrace Poláků s Poláky a Poláků s obyvateli ostatních evropských zemí, se zvláštním zřetelem na ty slovanské. Panovníci k němu konali poutě a ve 13. století se stalo místem korunovací polských panovníků. Gniezno s ostatky světce se tak stalo hlavním poutním místem té doby³. Jeho kult dosáhl evropského rozsahu a přispěl k oživení religiozity Poláků i obyvatel jiných evropských zemí, zejména těch, které s Polskem sousedily.

Spolu s rozvojem kultu svatého Vojtěch v polských zemích se souběžně rozvíjel i kult poustevníků, který byl charakteristický pro raně křesťanské období. Jedním z nejznámějších poustevníků působících v Polsku byl svatý Ondřej Swierad, který zemřel kolem roku 1034. Žil podle východní řehole a sídlil nejméně na třech místech v Polsku: v Tropielu na Dunajci, v Opatovci na Visle při ústí Dunajce a v Olawě u Vratislavi⁴. Na každém z těchto míst žil světec v poustevnách, které přitahovaly zástupy věřících z různých oblastí. V 16. století se v okolí Tropie odehrávaly zázraky připisované Swieradovi. Tato tradice se zachovala až do dnešních dnů a kult světce se v Tropiu stále praktikuje⁵. V obou místech, v Tropiu i Opatovci, se také traduje, že voda z pramenů, kterou měl světec čerpat, má léčivé účinky. Kromě toho se v Polsku rozvíjely i další kultury spojené s poustevníky, např. kult blahoslavené Juty z Chelmy (asi 1220-1260), kult mystičky Doroty z Muttowa (1347-1394) nebo kult Pěti bratří mučedníků, kteří zemřeli mučednickou smrtí v roce 1003 (hlavní kultovní místa jsou Bieniszewo a

¹ J. Kraś, *Istota i znaczenie ruchu pielgrzymkowego w Polsce*, "Saeculum Christianum:pismo historyczno-społeczne", 18 (2001), č. 1, s. 234; A. Jackowski, I. Sołjan, *Pielgrzymki jako przejaw solidarności międzyludzkiej*, "Peregrinus Cracoviensis" 2007, z. 18, s. 16-17; T. Stegner, *Historia turystyki. Polsko a svět*, Gdaňsk 2016, s. 24-27; D. Ptaszycka-Jackowska, *Turystyka religijna (turystyka pielgrzymkowa)*, in: *Turystyka*, ed. W. Kurek, Warszawa 2012, s. 298.

² A. Jackowski, I. Sołjan, *Milénium polského poutnictví*, "Peregrinus Cracoviensis" 2000, z. 8, s. 12.

³ A. Jackowski, I. Sołjan, *Poutě jako projev mezilidské solidarity*, "Peregrinus Cracoviensis" 2007, z. 18, s. 17; A. Jackowski, I. Sołjan, *Milénium polského poutnictví*, "Peregrinus Cracoviensis" 2000, z. 8, s. 10-12.

⁴ M. Dłutowski, *Zapomenutý svatý. Andrzej Świerad*, Varšava 2023.

⁵ A. Jackowski, I. Sołjan, *Milénium polského poutnictví*, "Peregrinus Cracoviensis" 2000, z. 8, s. 12-13.

Międzyrzecze). Předmětem úcty se stala také postava svatého Jana z Dukly (1414-1484), který byl poustevníkem. Existující zprávy naznačují, že v mládí vedl poustevnický život v lesích v okolí města, na úpatí hor Cergowa a Zašpit⁶. O síle eremitské tradice spojené s jeho minulostí svědčí skutečnost, že na místě, kde měl mít Jan poustevnu, byl v roce 1769 postaven kostel.

Ve středověku a v pozdějších staletích se konaly poutě na místa spojená s kultem světců a mučedníků: svatého Stanislava, svaté Jadwigy Slezské, svaté Kingy nebo svaté Jadwigy Královny. Hlavními poutními centry byly v té době Krakov a Svatý Kříž.

Kult svatého Stanislava ze Štěpánova, hlavního patrona Polska a Krakova, se do povědomí veřejnosti dostal především díky jeho mučednické smrti v roce 1079 na krakovské Skałce. Počátky tohoto kultu lze obecně vysledovat do poloviny 12. století, přičemž jeho ohniskem byl Krakov, zejména Wawel a Skałka. Po jeho kanonizaci papežem Inocencem IV. Dne 17. září 1253 ustanovení svátku kanonizovaného biskupa na 8. května se v Krakově pořádají (a dodnes pokračují) náboženské slavnosti, jejichž ústředním bodem je procesí mezi Wawelem-Skałkou a Wawelem. Zvláště slavnostně se slaví první pokanonizační svátek biskupa a mučedníka, který se slaví 8. května 1254. Během této významné události, známé jako "krakovský konvent", se sešli zástupci církevní hierarchie v čele s papežským nunciem, který v té době pobýval v Království, zástupci královského dvora a další významní hosté. Do Krakova se sjížděly také tisíce poutníků, a to jak z Polska, tak z Čech či Uher. Jan Długosz ve svých *Dějinách Polska* popisuje tuto událost následovně: *Když se poslové krakovské církve, tj. děkan mistr Jakób ze Skarzeszowa a krakovský kanovník Gostwin, jakož i bratři z řádu kazatelů a menších bratří, vraceli z římské kurie s bulou o kanonizaci svatého Stanislava a chystali se vstoupit do Krakova, vrhli se proti nim všichni měšťané a krakovský biskup Prandota je spolu s celým klérem přijal ve slavnostním průvodu ze všech krakovských kostelů. Byli skutečně hodni takové pocty, jako rytíři a zápasníci, vyčerpaní tak dlouhou cestou, a nesli s sebou dobrodiní, které bylo pro všechny spásné. Šťastní, že jim bylo dáno toto dílo a jeho plody zachovány pro dnešní dobu. Krakovský biskup Prandota určil osmý květnový den pro vyzdvižení těla svatého Stanislava z hrobu, kdy se měl z nařízení římského papeže slavit jeho svátek, a doporučil, aby se kázalo a hlásalo ve všech polských kostelích. A když ten den nastal, sjelo se do Krakova takové množství lidí obojího pohlaví ze všech částí Polska, a dokonce i z Uher, že je město nemohlo pojmout, a začali se hrnout do polí jako stáda ovcí. Na tuto slavnost se sjelo také velké množství polských biskupů, mezi nimi Fulko, arcibiskup hnězdenský, Opizo, opat messenský, apoštolský nuncius, Prandota, biskup krakovský, Tomasz z Vratislavi, Wolimierz z Vloclavku, Jędrzej z Plocku, Gerard z Rusi a Wit z Litvy; také opati, faráři, kanovníci a další preláti, jakož i správci farních kostelů a všech řeholních kongregací z města Krakova a jeho i dalších diecézních kostelů. Piotr, biskup poznaňský, byl zadržen slabostí, zatímco biskupové chelminský, lubuský a kamenický místním zaměstnáním. Přijela také polská knížata, jako např.: Boleslav Čistý, vévoda krakovský a sandoměřský, který byl tehdy považován za panovníka Polska, Przemysław, vévoda velkopolský a poznaňský, Kazimierz, vévoda kujavský a łeczycký, Ziemowit mazovský a Władysław opolský. Za přítomnosti těchto knížat a nespočtu dalších lidí bylo mrtvé tělo svatého Stanislava, které shromáždění biskupové omyli vínem a vzkřísili, předloženo lidu, který se radoval a zbožnými výkřiky volal svatého Stanislava na pomoc 7. Poté byl katedrálním kostelům a dalším hlavním kolegiátním kostelům, klášterním a farním kostelům předán po jednom úlomku relikvií; zatímco hlava, ruce a další přední části spolu s popelem svatého těla byly ponechány krakovskému kostelu.*

Historikové zdůrazňují, že "krakovský kongres" byl důležitý pro posílení pocitu národní identity v období polské čtvrti. Od doby kanonizace světce se Krakov stal na dlouhá léta

⁶ Tamtéž; D. M. Godzik, *Svatý Jan z Dukly. Zázračník stále aktuální*, Krosno 2016.

⁷ *Jana Długosze Kanonika Krakowskiego Dziejów Polskich Ksiąg Dwanaście*, díl II, ks. V, VI, VII, VIII, vydáno úsilím A. Przędzieckiego, Kraków 1868, s. 333-334.

hlavním centrem státního náboženského kultu⁸. Władysław Warneńczyk v roce 1434 zahájil tradici pěší pouti polských králů z Wawelu do Skałky, která se konala v předvečer korunovace, což ještě více zdůraznilo význam kultu svatého Stanislava pro polskou společnost .

V kontextu tehdejších náboženských center hrály důležitou roli kapličky s relikviemi svatého Kříže, které byly ve své době dokonce nejdůležitějšími místy kultu. Konkrétním příkladem takového náboženského centra byl Svatý Kříž, který sloužil jako hlavní poutní místo v polských zemích od 12. století až do roku 1655. Relikvie tvořilo pět malých dřevců, které na toto místo ve 12. století s největší pravděpodobností přivezli benediktini. Centrum přitahovalo poutníky z různých společenských vrstev, včetně králů, velmožů a venkovského obyvatelstva žijícího i v nejdlehlších koutech Polska. Zvláštní význam pro Svatý Kříž měl patronát Vladislava Jagellonského, který svatyni pravidelně navštěvoval před svými vojenskými výpravami a před přijímáním klíčových rozhodnutí. Kromě Svatého kříže byl kult Krista spojen také s další svatyní, která se nacházela v Mogile u Krakova (dnes v hranicích Velkého Krakova). Toto centrum přitahovalo pozornost věřících díky Zázračnému krucifixu, k němuž směřovaly četné poutě od pozdního středověku až do novověku⁹. Dodnes je to neznámější polská svatyně Ukřižovaného Ježíše .

Od konce 15. století se rozvíjela mariánská úcta a rostl počet center tohoto kultu. Největším z nich se stala Jasná Hora. Nejstarší v kronikách doložená pouť k Jasnohorské paní se vydala v září 1626 z Gliwic jako poděkování za záchranu města před dánskými vojsky během třicetileté války. Podle legendy tehdy Maria rozprostřela nad městem svůj plášť, který ho chránil a donutil nepřátele k útěku. Po zázračné záchraně se 80 měšťanů vydalo na pouť do Čenstochové, kde 29. září 1626 vyvěsili prapor s Mariiným obrazem. Gliwičtí měšťané složili ve farním kostele slib, že budou každoročně konat pouť. Podle městské kroniky "byl tento slib milý Matce Boží a spasný pro měšťany". Druhou pěší poutí byla pouť z Kališe. Poprvé začala v roce 1637. Je to jediná pěší pouť v Polsku, při níž poutníci absolvují cestu tam i zpět pěšky. Trvá od 10. do 19. srpna. Poutníci urazí celkem 300 km. Třetí je pěší pouť z Łowiczu (od roku 1656). Význam Jasně Hory upevnila obrana Čenstochové (1655) a sliby Jana Kazimíra (1656) a následující roky jen posílily chápání Jasně Hory Poláky jako "duchovního hlavního města Polska"¹⁰. Dnes na Jasnou Horu směřují různé druhy poutí: akademické, odborné, státní, regionální... Nejpočetnější byla po mnoho let varšavská pouť, zatímco Kašubská pouť, vedoucí z Helu na Jasnou Horu, je nejdelší poutí s trasou dlouhou 638 km .

Další významnou mariánskou svatyní je Swieta Lipka na Mazurech. Podle legendárního vyprávění se zde zjevil člověk odsouzený k trestu smrti. Zjevila se mu Matka Boží a nařídila mu, aby před popravou katovi předložil její obraz. Jedinec, který do té doby neměl s řezbářstvím žádné zkušenosti, vytvořil postavu vznešené dámy. Tento čin ho zachránil před hrozcím trestem a místo, kde byla výsledná socha umístěna, se díky řadě zázraků proslavilo. V roce 1524 protestantští věřící, kteří v oblasti vládli, sochu i přilehlou kapli zdevastovali a na jejím místě vztyčili šibenici, aby odradili poutníky. Navzdory tomuto činu mariánská úcta pokračovala. O sto let později přišli do Svaté Lipky jezuité, kteří svatyni obnovili a rozšířili poutní centrum. Svatá Lipka je poprvé zmiňována v dokumentech z druhé poloviny 15. století,

⁸ F. Mróz, *Geografický rozsah kultu svatého Stanislava v Polsku*, "Peregrinus Cracoviensis" 2003, z. 14, s. 103-118; J. Kłoczowski, L. Müllerowa, J. Skarbek, *Zarys dziejów Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 1986, s. 31; A. Jackowski, *Pielgrzymowanie*, Wrocław 1998, s. 38. 46; A. Jackowski, I. Sołjan, *Pielgrzymki jako przejaw solidarności międzyludzkiej*, "Peregrinus Cracoviensis" 2007, z. 18, s. 17; A. Jackowski, I. Sołjan, *Millenium polskiego pielgrzymowania*, "Peregrinus Cracoviensis" 2000, z. 8, s. 13.

⁹ A. Jackowski, I. Sołjan, *Millenium polskiego poutnictví*, "Peregrinus Cracoviensis" 2000, z. 8, s. 13.

¹⁰ S. Karnacewicz, *Najstarsze piesze pielgrzymki na Jasną Górę*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/najstarsze-piesze-pielgrzymki-na-jasna-gore>, [přístup 11.12.2023]; B. Kochaniewicz, *Początki kultu maryjnego na ziemiach polskich*, "Poznańskie Studia Teologiczne" 33:2018, s. 7-22; K. Wiśniewska, *Edukacyjny potencjał pieszych pielgrzymek na Jasną Górę*, Toruń 2021.

v té době již měla vesnice dobrou pověst a pravidelně ji navštěvovali poutníci. Ke svatyni přicházeli poutníci z různých společenských vrstev. Například v roce 1519 sem zavítal poslední mistr křižovnického řádu v Malborku Albrecht Hohenzollern¹¹. Nicméně krátce po této návštěvě mistr a jeho podřízení provedli v kraji náboženskou konverzi, což mělo za následek opětovné zničení kaple a sousoší .

Obyvatelé polských zemí se také vydávali na poutě do Bardo Śląskie (dnešní Dolní Slezsko). Informace o obci lze nalézt ve starých kronikách, podle nichž se zde na počátku 15. století zjevila Panna Maria¹². Bardo se proslavilo četnými uzdraveními, díky nimž ho navštěvovali poutníci nejen z Polska, ale také z Německa, Česka a Maďarska. Kromě toho je třeba upozornit na další významná poutní místa, jako jsou Wambierzyce, které se nacházejí na úpatí Stolových hor. Tam byly umístěny postavy Panny Marie vyřezané z lípy, což místu dodalo zvláštní sakrální hodnotu. Podle ústního podání se na tomto místě měla socha nacházet od nepaměti a byla předmětem úcty navštěvujících poutníků. Zajímavou epizodou z historie svatyně je událost z doby kolem roku 1200, kdy podle lidového vyprávění slepý muž, kterému patřil pozemek, při modlitbě pod stromem znovu nabyl zraku. Jako výraz vděčnosti za získanou milost nechal postavit kamenný oltář a později kapli. ¹³V 18. století byl postaven barokní chrám, který se dochoval dodnes a je trvalým symbolem duchovního dědictví regionu. Kromě turistů a individuálních poutníků navštěvují svatyni také motocyklisté, železničáři a dárci krve.

V 16. století bylo v polských zemích pravděpodobně více než 100 pravoslavných bohoslužebných míst. Patřily mezi ně Poczajów, Żyrowiec, Jabłeczna, Grabarka. Židovské poutě se rozvíjely především v Karpatech. Chasidé putovali do sídel cadiků v Dynově, Romanově, Starém Sączu, Bobové. V 18. století se stal významným Leżajsk¹⁴. Také Tataři, vyznavači islámu, měli poutní centra v Łowczycích a Sieniawce .

V 17. století se v Polsku objevily kalvárie postavené podle vzoru jeruzalémské křížové cesty.

Poutě získaly zvláštní význam v období rozdělení, kdy integrovaly společnost v místním, regionálním i nadregionálním měřítku. Na přelomu 19. a 20. století byla hlavním poutním centrem pro Polské království (a zároveň pro všechny polské země) Jasná Hora, pro Slezsko Piekary Śląskie, Góra Świętej Anny, Wambierzyce, Bardo Śląskie, pro Halič Kalwaria Zebrzydowska, Sokal, Stara Wieś, Kalwaria Pałacowska, Krakov, Tuchów, Kochawina, Borek Stary, pro Warmii Gietrzwałd a Święta Lipka, pro Vilnius Ostrá Brama a Trakai. ¹⁵Celostátní charakter měla v té době především Jasná Hora, i když poutníci ze všech zemí Rzeczpospolité a Slezska byli zaznamenáni také v Gietrzwałdu, Kalwarii Zebrzydowské a ve Vilniusu .

Slezská centra, zejména Piekary Śląskie a Góra Świętej Anny, hrála důležitou roli na konci 19. a na začátku 20. století. Piekary Śląskie se v tomto období staly polským náboženským, vlasteneckým a vzdělávacím centrem Horního Slezska¹⁶. Atraktivita centra vzrostla po výstavbě Kalvárie v letech 1862-1896, kterou založili Slezané, zejména horníci a hutníci. Piekary, nazývané "duchovním hlavním městem Slezska", jsou cílem dvou unikátních státních

¹¹ J. Kraś, *Istota i znaczenie ruchu pielgrzymkowego w Polsce*, "Saeculum Christianum:pismo historyczno-społeczne", 18 (2001), č. 1, s. 234; J. Paszenda, *Święta Lipka*, Kraków 2008; A. Jacyniak, *Święta Lipka. Perla na pomezí, Země kultur a náboženství*, Varšava 2008.

¹² J. Swastek, *Bardo. Najstarsze Sanktuarium Maryjne na Śląsku*, "Wrocławski Przegląd Teologiczny" 18:2010, č. 1, s. 199-218; J. Mandziuk, *Sanktuaria Maryjne na Dolnym Śląsku*, "Dolny Śląsk" 4:1997, s. 58-73.

¹³ J. Kraś, *Istota i znaczenie ruchu pielgrzymkowego w Polsce*, "Saeculum Christianum:pismo historyczno-społeczne", 18 (2001), č. 1, s. 235.

¹⁴ A. Jackowski, I. Soljan, *Poutě v polské pravoslavné církvi*, "Turyzm", 5:1995, z. 2, s. 49-64; A. Mironowicz, *Pravoslavná církev v dějinách republiky*, "Elpis" 1999, roč. 1, č. 1, s. 85-125.

¹⁵ A. Jackowski, I. Soljan, *Milénium polského poutnictví*, "Peregrinus Cracoviensis" 2000, z. 8, s. 20.

¹⁶ Tamtéž, s. 20.

poutí: poutě pro ženy a dívky v srpnu a pro muže a mladé muže poslední neděli. Ačkoli je dnes tato pouť některými zařazována spíše mezi ženské poutě, vyniká právě mužská pouť do Piekar. Její počátky sahají až do roku 1947, tedy do historicky a administrativně složitého období pro Polsko těsně po druhé světové válce. Čilé poutní hnutí, čítající obvykle několik desítek tisíc účastníků, bylo na Hoře svaté Anny zaznamenáno téměř každý rok. Naprostou většinu (asi 65 % z celkového počtu) tvořili poutníci ze Slezska. Další účastníci poutě pocházeli z různých částí Polska, ale i z Čech a Moravy. Získání nezávislosti v roce 1918 rozšířilo prostorový rozsah poutních migrací, které byly během dělení Polska ztíženy. Změnil se dopravní systém ve prospěch stále častějšího využívání železnice. Místo dříve převládajících farních "všeobecných" poutí začaly mít stále větší podíl "státní" poutě (např. muži, ženy, děti) a profesní poutě (např. vědci, učitelé, dělníci, právníci). Začaly se objevovat organizované skupiny poutníků ze zahraničí, především z polské komunity.

V meziválečném období byla Jasná Hora hlavním poutním centrem, mezi významnější patřily Vilnius, Kalwaria Zebrzydowska, Tuchów, Górka Duchowna, Troki, Kalwaria Pałacowska a Dąbrówka Kościelna.

Bezprostředně po druhé světové válce došlo k velkému rozvoji poutí, ale v padesátých a šedesátých letech došlo k dramatickému poklesu. Z různých důvodů, včetně politických, společenských a kulturních, naráželo pořádání poutí na řadu obtíží a omezení. Komunistické úřady po mnoho let neudělovaly povolení k pořádání skupinových poutí, zejména pěších (výjimkou byla varšavská pouť). Navzdory těmto omezením se poutě konaly, často ilegálně. Poutě na konci 70. a v 80. letech 20. století byly důležitým faktorem, který posiloval nejen místní či regionální vazby, ale možná především vytvářel jeden z nejdůležitějších prvků národní integrace Poláků. Zvláštní roli hrály a stále hrají pěší poutě, zejména ty do mariánských svatyní. Poutníci, kteří někdy i několik dní putují po poutní trase, se setkávají s lidmi z různých regionů Polska, různých profesí, z měst a vesnic¹⁷. Vytváří se neviditelná nit smíření a pocit společenství - náboženského, ale i společenského a národního.

Poláci konají poutě nejen pěšky. Poutě autobusem, na kole, na motorce, na koni, na kolečkových bruslích, autem nebo dokonce letadlem už nikoho nepřekvapí. Takto se na vybrané poutní místo ročně vydává 7-8 milionů Poláků, což je asi 15 % obyvatel země. Podle výzkumu katedry geografie náboženství Jagellonské univerzity tvoří polští poutníci 3 až 5 % všech křesťanských poutníků na světě a 20 % evropských poutníků. Kalwaria Zebrzydowska, Łagiewniki, Licheń, Góra Św. Anny - to jsou kromě Jasné Hory poutníkům nejnámější místa. Obliba některých z nich - jako jsou Łagiewniki a Lichen - neustále roste. V poslední době tyto dvě svatyně navštíví ročně 2 miliony poutníků. Největší roční poutní ruch (různými dopravními prostředky) má Jasná Hora - až 4 miliony lidí, z toho přibližně 400 000 cizinců.

Poutnictví je jednou z nejstarších a nejrozšířenějších forem neekonomického cestování a představuje komplexní fenomén, který v sobě spojuje duchovní, sociální a ekonomické aspekty. Určující motivací poutníka je především touha po duchovních a psychologických zážitcích a kontemplaci na místech považovaných za posvátná. Stále důležitější jsou však i další potřeby, jako je potřeba relaxace a odpočinku, což vyžaduje odpovídající zajištění ubytovacích a servisních zařízení. Současné poutnictví se vyznačuje náboženským uvědoměním, kdy je kladen důraz na prožitek víry a vnitřní proměnu, nikoliv na zaměření pouze na tradice a rituály. Tento typ cestování má také sociální a ekonomický rozměr a po pádu komunismu v roce 1989 se stal důležitým segmentem cestovního ruchu. Poutní turistika přispívá k ekonomickému

¹⁷ A. Wartecka-Ważyńska, J. Sikora, *Wybrane społeczne uwarunkowania uczestnictwa młodzieży w turystyce religijnej w świetle badań empirycznych*, "Ekonomiczne problemy usług", 65:2011, s. 191-204; A. Jackowski, *Pielgrzymki zagraniczne szansą dla rozwoju polskich ośrodków kultu religijnego*, "Prace geograficzne" 2007, z. 117, s. 239-257.

rozvoji, neboť umožňuje generovat příjmy různým subjektům, včetně cestovních kanceláří, podniků služeb a místních obchodů a restaurací. Zájem poutníků se navíc stává důležitým faktorem propagace měst a regionů, v nichž se nacházejí náboženská místa. S rostoucí oblibou poutnictví se zvyšují i očekávání poutníků, a to jak z hlediska komfortu, tak i kvality prožitého duchovního zážitku. Každé poutní místo je zároveň nositelem historie a kultury regionu, a přispívá tak k posílení sociálních, náboženských a národnostních vazeb¹⁸. Závěrem lze říci, že poutnictví hraje důležitou roli v životě jednotlivce i celé společnosti, utváří náboženské povědomí, posiluje sociální vazby a přispívá k poznávání nových kultur a historicky významných míst, která jsou zároveň turistickými atrakcemi.

Literatura:

M. Dłutowski, Zapomenutý svatý. Andrzej Świerad, Varšava 2023.

D. M. Godzik, Svatý Jan z Dukly. Zázračník stále aktuální, Krosno 2016.

A. Jackowski, Pout', Vratislav 1998.

A. Jackowski, I. Soljan, Milénium polského poutnictví, "Peregrinus Cracoviensis" 2000.

A. Jackowski, I. Soljan, Poutě jako projev mezilidské solidarity, "Peregrinus Cracoviensis" 2007.

Jana Długosze Kanonika Krakowskiego Dziejów Polskich Ksiąg Dwanaście, díl II, ks. V, VI, VII, VIII, vydáno nákladem A. Przezdzieckiego, Kraków 1868.

S. Karnacewicz, Nejstarší pěší poutě na Jasnou Horu, <https://dzieje.pl/aktualnosci/najstarsze-piesze-pielgrzymki-na-jasna-gore>, [přístup 11.12.2023];

L. Kłoczowski, L. Müllerowa, J. Skarbek, Zarys dziejów Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 1986,

B. Kochaniewicz, Początki kultu maryjnego na ziemiach polskich, "Poznańskie Studia Teologiczne" 33:2018, s. 7-22; K. Wiśniewska, Edukacyjny potencjał pieszych pielgrzymek na Jasną Górę, Toruń 2021.

J. Kraś, Istota i znaczenie ruchu pielgrzymkowego w Polsce, "Saeculum Christianum:pismo historyczno-społeczne", 18 (2001), č. 1.

F. Mróz, Geografický rozsah kultu svatého Stanislava v Polsku, "Peregrinus Cracoviensis" 2003, z. 14, s. 103-118; J.

J. Paszenda, Świąta Lipka, Kraków 2008; A. Jacyniak, Świąta Lipka. Perla na pomezí, země kultur a náboženství, Varšava 2008.

¹⁸ J. Kraś, *Istota i znaczenie ruchu pielgrzymkowego w Polsce*, "Saeculum Christianum:pismo historyczno-społeczne", 18 (2001), č. 1, s. 242-243.

D. Ptaszycka-Jackowska, Turystyka religijna (turystyka pielgrzymkowa), in: Turystyka, ed. W. Kurek, Warszawa 2012.

T. Stegner, Dějiny cestovního ruchu. Polsko a svět, Gdańsk 2016.

J. Swastek, Bardo. Najstarsze Sanktuarium Maryjne na Śląsku, ""Wrocławski Przegląd Teologiczny" 18:2010, č. 1, s. 199-218; J. Mandziuk, Sanktuaria Maryjne na Dolnym Śląsku, "Dolny Śląsk" 4:1997.

A. Wartecka-Ważyńska, J. Sikora, Wybrane społeczne uwarunkowania uczestnictwa młodzieży w turystyce religijnej w świetle badań empirycznych, "Ekonomiczne problemy usług", 65:2011, s. 191-204; A. Jackowski, Pielgrzymki zagraniczne szansą dla rozwoju polskich ośrodków kultu religijnego, "Prace geograficzne" 2007.